

Hər bir xalqın öz milli bayramları, ənənəvi adət-ənənələri mövcuddur. Türk xalqlarının da ortaqlarından biri, hər il gəlişini səbirsizliklə, intizarla gözlədiyimiz, ruzi-bərəkət rəmzi olan Novruz bayramıdır. Çünki martın 21-i qışın sonu, yazın ilk günüdür. Bahar bayramı təbiətin oyanışından, yazın gəlişindən xəbər verir.

Sovet dövründə bolşeviklər qədim zamanlardan bəri seve-sevə yaşatdığımız və hər il təntənə ilə qeyd etdiyimiz Novruz bayramına dini don geyindirib, rəsmi şəkildə keçirilməsinə qadağalar qoymuş-

Qızlar torbanı göydə tuturlar. **Pakizə** – Qoy, görün içində nə var. Bunun ki, içi boşdur. **Məsmə xala** – Ay qızlar, onlar bayram payını almamış damdan düşməyəcəklər.

du. Buna baxmayaraq, hər bir obada, hər bir evdə bu bayram hər il çal-çağırılı, müxtəlif şənliklərlə qeyd edilib. “Kos-kosa” oyunu minilliklərdən bəri yaşlıların da, uşaqların da dillər əzbəri olub:

Keçi – A kosa-kosa, gəlsənə, Gəlib salam versənə. Çömçəni doldursana, Kosanı yola salsana. **Keçəl** – A uyrugu, uyrugu, Saqalı it quyrugu. Kosam bir oyun eylər, Quzunu qoyun eylər...

Yaxşı yadımdadır. Keçən əsrin 60-cı illərinin ortalarında heç kəsin gözləmədiyi vaxt, Novruzla bağlı Bakıda bahar bayramının gəlişini bildiren atributlarla rastlaşdıq. Çərşənbə axşamlarının birində iri və kiçik ərzaq mağazalarına, dükanlara daxil olarkən piştaxtaların üzərində belərinə qırmızı lent bağlanmış səmənilərin göz oxşadığını gördük. Məlum oldu ki, bu gözəl tədbiri ilk dəfə dövlət xadimi, alim, yazıçı Şixəli Qurbanov təşkil etmişdir. Hətta, Novruz bayramı günü ilk Baharqız Qız qalasının yanında faytonda, camaatın arasında peyda oldu. Bu, Azərbaycanın Xalq artisti Səfərə İbrahimova idi. Bundan sonra hər il Novruz bayramında müxtəlif aktrissələr əhali arasında Bahar qızı libasında görünürdülər. Ədəbiyyatdan və təsviri sənətdən fərqli olaraq, kinematoqrafçılar bu el bayramına çox gec müraciət ediblər. Rejissor H. Seyidzadənin 1969-cu ildə quruluş verdiyi “Dəli Kür” filmində ilk dəfə bayram aşısı süfrəyə gəldi.

Xalqımıza xas olan bir sıra milli xüsusiyyətlər bu tarixi filmdə qabarıq şəkildə tamaşaçıya çatdırılmışdır. Xüsusilə, Novruz bayramı məhz “Dəli Kür” filmində öz parlaq əksini tapmışdır. Filmə bahar bayramının necə keçirildiyi bir neçə epizodda təsvir olunmuşdur.

Birinci epizod

Kənd sakini Məmmədəli faytonda Qori Seminariyasının müəllimi Aleksey Çernyayevskini (Bakıda adına küçə də vardır) kəndə aparır. O, kəndə tez çatmaq üçün atları qovur. Bu vaxt onların arasında belə bir dialoq gədir:

Qonaq – Atlara yazığın gəlmir? Niyə qovursan?

Kəndli – Qonaq, bəlkə sən tələsmirsən. Ancaq mən özümə evə tez çatdırmalıyam. Bu gün bayram axşamıdır.

Qonaq – Hə, müsəlmanların təzə ili. **Kəndli** – Hə, hə, Novruz bayramıdır. Bu axşam gərək hamı uşaqlarını başına yığib şadıqlı eliyə.

Qonaq – Uşaqlar çoxdur? **Kəndli** – Kasıbın nəyi də olmasa, uşaqdan bol olur. Bizim kəndə niyə gədirsən?

Qonaq – Bayrama... Bu dialoqda müəlliflər müxtəlif millətlərdən olan tamaşaçılara ölkəmizdə hər il keçirilən Novruz bayramı haqqında, adət-ənənəyə görə bayram axşamı ailə üzvlərinin mütləq evdə olmalarının vacibliyi barədə informasiya xarakterli məlumat verirlər. Digər tərəfdən, varlılar, kimi kasıblar da yazın gəlişini səbirsizliklə gözləyir, hərə öz imkanı daxilində Bahar bayramını qeyd edir. Filmə buna işarə olunur.

İkinci epizod

Kənddə bayram əhval-ruhiyyəsi duyulur. Zurnaçılar oynaq hava çalır. Kənd camaatı əllərində məşəllər bir-birini bayram münasibətilə təbrik edir. Fişənglər atılır, uşaqlar tonqalın üstündən tullanırlar.

Qızlar bir yerə toplaşib bayramı evdə qeyd edirlər. Oğlanlar evin bacasından onlara torba sallayırlar.

Bu epizoddakı dialoq da Novruz bayramı ilə bağlı bəzi məsələlərə aydınlıq gətirir:

Şamxal – Görək bəxtimizə nə gələcək.

Qızlardan biri – Ey damdakılar, payını alın. **Qızlar gülüşürlər.** Oğlanlar bacadan torbanı çəkirlər.

Osman – Nə yaman ağırdır. **Şamxal** – Bu nədir? **Osman** – Pişik. Uşaqlar gülüşürlər. Qızların yanına gəlirlər.

Məsmə xala – Uşaqlar, süfrəni salın, xörəyi gətirərim. Uşaqlar bardaş qurub süfrənin ətrafında əyləşirlər.

Məsmə xala – Buyurun, balalarım, bayram aşısı yeyin. Həmişə şadıqlarda olun!

İkinci epizodda, əsasən, Novruz bayramının atributlarından ikisi ilə tanış oluruq: torba atdı və bayram axşamı süfrəyə aşın gətirilməsi. Müasir dövrdə torbanı bacadan sallamırlar, evin qapısına qoyub zəngi çalırırlar. Evin yiyəsi torbaya və ya papağa bayram payından qovur.

Üçüncü epizod

Cahandar ağanın qızı Salatın rus Əhmədinin evinə yaxınlaşaraq pəncərəni döyür və qaçır. Əhməd pəncərəni açıb bayıra baxır. Heç kəsi görməyib, gülü götürür və pəncərəni örtür.

Salatın bəy qızıdır. O, çox yaxşı başa düşür ki, atası onu savadlı olsa da, rus ləqəbi daşıyan, poçt işçisi Əhmədə ərə verməyəcək. Ona görə də Salatın rus Əhmədlə üz-üzə gəlmək istəmir, ancaq onu qəlbən sevir. Bayram axşamı Əhməd üçün ayrı bir iş görə bilməsə də, bir

rada milli adət-ənənələrimizdən, misal üçün, Novruz bayramından, “Kos-Kosa” xalq mərasimindən ustalıqla istifadə edərək, maraqlı səhnələr canlandırmışdır. Burada bahar bayramı şənliyi görünür. Kənd qızlarından birinin komsolmuş Şahsuvara verdiyi bayram payını

Filmə xalq mərasimi

“Yeddi oğul istərəm” macəra filmi keçən əsrin 20-ci illərinin əvvəllərində Azərbaycan kəndinin ab-havasını, əhval-ruhiyyəsini göstərməklə yanaşı, bu

dəstə çiçəklə onun bayramını təbrik etməyi özünə borc bilir. Bu və ya digər epizodlarda müəlliflər o dövrdə qadınların hüquqsuzluğunu bir daha tamaşaçıların nəzərinə çatdırırlar.

Dördüncü epizod

Uşaqlar rus Əhmədinin evinə gələndə Çernyayevskini görürlər. Onlar ev yiyəsinin və qonağın bayramlarını təbrik edib, heybələrini masanın üstünə boşadırlar.

Xalqımızın gözəl adətləri çoxdur. Bu adətlər babadan-oğula, oğuldan nəvə və nəticəyə, beləliklə, nəsildən-nəslə keçərək, bu gün də davam edir. Rus Əhməd tək yaşayır. Onun bayram süfrəsi açmağa imkanı yoxdur. Digər tərəfdən də uşaqlar xəbər tuturlar ki, ev yiyəsi tək deyil. Artıq onların tanış olduqları Çernyayevski də rus Əhmədinin qonağıdır. Bax, ona görə də filmin müəllifləri azərbaycanlıların qonaqpərvərliyini tamaşaçıların diqqətinə çatdırmaq üçün bu səhnədən istifadə edirlər.

Beşinci epizod

Qonaq – İli nə üstə təhvil oldu? **Məmmədəli** – Eh, ilan üstə. Uşaqlar yumurta döyüdürlər.

Novruz bayramı ürəklərdə saf duyğuların oyanması, insanlar arasında səmimiyyət, mehribanlıq və qardaşlıq tellerinin möhkəmlənməsi, onların bir-birinə qayğı və diqqətinin artırılması üçün gözəl zəmin yaradır...

Heydər ƏLİYEV, Ümummillə lider

Müəlliflər bu filmə Bahar bayramı epizodunu salmaqla bir daha qeyd edirlər ki, Novruz adamların bəxtini, iqbali aydınlaşdırır, ümid verən bir bayram kimi məişətimizə, həyatımıza daxil olmuşdur. İnsanlar bu əziz gündə əhd edir, arzu və isteklərini bildirirlər.

Filmin qəhrəmanı Şəfiqə də gözəl ailə qurmaq, xoşbəxt olmaq arzusu ilə yaşayır. Kənddə bayram axşamıdır. Uşaqlar od qalayıb üstündən tullanırlar. “Ağırlığım, uğurluğum burda qalsın”, – deyərək şənliklər, çalib oxuyurlar. Şəfiqə əlində nimçə evə gəlir. O, atası Əhməd kişiye “Bayramın mübarək!” – deyir. Əhməd kişi süfrəyə əyləşərək cavab verir: “Səninlə belə, ha, qızım bu ili də belə yola salırıq”.

Şəfiqə – Ata, il nə üstə təhvil olur? **Əhməd** – Qoyun üstə. **Şəfiqə** – Yaxşı olacaq? **Əhməd** – Hə, onda bolluq olur, əmin-amanlıq olur.

Arxa plandan qapının açılması eşidilir. Hər ikisi çevrilib qapıya baxır. Kimsə qapıdan torba asır.

Əhməd – Qonağımız gəlib, qızım, dur, yola sal.

Şəfiqə torbanı götürür və bayram payı qoyur.

Əhməd – Qızım, Novruz bayramında gözəl rəvayətlər var. Belə deyirlər ki, il təhvil olanda axar sular süd kimi ağırır. Bax, onu kim görse, cəmi diləkləri hasil olur.

“Qızıl uçurum”da maarifçilik funksiyasını daşıyan bu epizoddan fərqli olaraq, “Qara gölün cəngəvərləri” tarixi-inqilabi filmində əksini tapmış Novruz el şənliyindən tamamilə başqa məqsədlər üçün istifadə olunmuşdur.

1905-ci il. Fəhlə qəsəbəsində neftçi fəhlələr tətil edirlər. Fəhlə Qulu həbs edilir. Novruz bayramının gəlişi ilə neftxuda belə bir fənd işlədir.

Neftxuda – Əziz bayram gəlir. İstəyirəm, Qulunu buraxım. Qoy, arvad-uşağınan görüşsün. Sonra bir də keçirək qarmağa. Dostlarınyan bir yerdə...

Sonrakı epizodda artıq fəhlə qəsəbə-

– səməni komsolmuş yoldaşlarının yanına gətirir.

Cavanlar musiqi sədaları altında rəqs edir, qızlar əllərində səməni aparırlar. Balacında uturut döyüdürlər. Kosa, Keçi və Keçəl mahnı oxuya-oxuya kəndin küçələri ilə gedir, uşaqlar oynaya-oynaya böyüklərlə birgə oxuyurlar:

Kosa – Novruz, Novruz baharı, hey baharı, Bağcamızda gül olsun, ay gül olsun. Bal olmasın, neymək, yağ olsun, Evdəkilər sağ olsun, ay sağ olsun.

Keçi – Hə, arvadlar evə getsin, Kosanın payını gətirsin.

Kənddə Novruz bayramının qeyd olunması filmin dramaturji xətti ilə, bir tərəfdən kəndlilərin torpağı şumlamaları, digər tərəfdən yazın gəlişi ilə üzvi şəkildə bağlanır. Ən əsası isə Azərbaycan folkloru film vasitəsilə əyani şəkildə təbliğ olunur.

Filmə Bahar bayramı ilə bağlı çox vacib bir səhnə var. Cəlal və Humay çay kənarında oturub dərddəşirlər.

Humay – Dedim, səməni qoyub sənin qabağına çıxıram. Novruzun gəlişinə babamın xeyir-duasını alarıq. Götürüb gədersən mənə Peykanlıdan, apararsan uzaqlara. Nə güllə səsi eşidirik, nə də ağlama. Amma neyim, fəlek qiymadı bizə, muradımı gözlümüzdə qoydu.

Cəlal – Hara getsək, nə güllə səsin-dən, nə də ağlamaqdan qaça bilərik.

Humay – Axı niyə? **Cəlal** – Çünki zamanə belədir, Humay, başa düş.

Bu səhnəyə baxanda düşünürsən ki, sovet hakimiyyətinin ilk günlərində yüzlərlə gənc oğlan və qız məhz Novruz bayramında min bir həsrət və intizarla gözlədikləri vüsəla yete bilmədilər. Səbəb, Cəlalın dediyi kimi, onlar hara getsələr də, nə güllə səsinə, nə də ağlamaqdan qaça bilmədilər, irəlindən isə 30-cu illər gəlirdi...

Novruz həyatın davam etməsinə işarədir

Həyatda hər şeyə – məhəbbətə, insanlığa, səadətə var-dövlətə, qızıla, daş-qaşla qiymət verənlər uçuruma yuvarlanıb məhv olurlar. Bu həyatın yazılmamış qanunudur. Həm də “Qızıl uçurum” melodramının ideyasıdır.

Aydın KAZIMZADƏ, Əməkdar incəsənət xadimi, kinoşünas